

RANGTASVIRDA PORTRET ETYUDLARI ISHLASH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

**Erkabayeva Odinaxon
Elbek qizi**

*Qo‘qon Davlat Universiteti
1- bosqich magistranti*

Annotatsiya : Ushbu maqolada rangtasvir san’atida portret etyudlarini ishlash jarayonining nazariy asoslari va amaliy bosqichlari ilmiy tahlil etilgan. Portret etyudini yaratish jarayonida kompozitsion qurilish, rang koloritining uyg‘unligi, yorug‘-soya nisbatlari, shakl plastikasining aniq ifodasi hamda modelning psixologik obrazini ochish tamoyillari o‘rganilgan. Tadqiqotda an’anaviy rassomchilik maktablari va zamonaviy raqamli texnologiyalar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, portret etyudlarining ta’lim jarayonida qo‘llanishi hamda didaktik samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: rangtasvir, portret etyudi, kompozitsiya, kolorit, yorug‘-soya, badiiy tahlil, metodika, ijodiy jarayon.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ПОРТРЕТНЫХ ЭТЮДОВ В ЖИВОПИСИ

Эркабаева Одинахон Эльбековна

Кокандский государственный университет
студент магистратуры 1-й ступени

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы и практические этапы процесса выполнения портретных этюдов в живописи. Рассматриваются принципы композиционного построения, гармонии цветового колорита, соотношений света и тени, пластической выразительности формы и психологического раскрытия модели. Исследуется взаимосвязь традиционной школы живописи и современных цифровых технологий, а также пути повышения эффективности использования портретных этюдов в учебном процессе.

Ключевые слова: живопись, портретный этюд, композиция, колорит, светотень, художественный анализ, методика, творческий процесс.

WAYS TO IMPROVE THE PROCESS OF PORTRAIT STUDIES IN PAINTINGS

Erkabayeva Odinakhon Elbekovna

Kokand State University

1st stage master's student

Abstrac: This article analyzes the theoretical foundations and practical stages of portrait sketching in painting. It focuses on compositional structure, color harmony, light and shadow relationships, plasticity of form, and the psychological interpretation of the model. The research highlights the connection between traditional academic painting schools and modern digital technologies, emphasizing methods to enhance the effectiveness of portrait sketching in art education.

Keywords: painting, portrait sketch, composition, color harmony, light and shadow, artistic analysis, methodology, creative process.

KIRISH

Portret san'ati insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, u inson qiyofasi orqali davr ruhini, shaxsiy psixologiyani va milliy o'zlikni aks ettirish vositasiga aylangan. **Portret etyudi** esa rassomning kuzatuvchanligi, badiiy tafakkuri va texnik mahoratini sinovdan o'tkazuvchi ijodiy laboratoriyadir. Rangtasvirda portret etyudlarini ishlash jarayonining takomillashuvi — bu nafaqat texnik, balki **pedagogik va estetik muammolarni yechish** bilan bog'liq murakkab jarayondir.

Bugungi kunda badiiy ta'lim tizimida o'quvchilarni portret janriga tayyorlashda **anatomik tahlil, kolorit nazariyasi, plastika qonuniyatlari** bilan bir qatorda **zamonaviy raqamli vizual vositalar** (Procreate, Photoshop, Blender) ham qo'llanilmoqda. Bu esa portret etyudlarini o'rgatishda yangi bosqichni belgilaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — **rangtasvirda portret etyudlarini ishlash jarayonini ilmiy-nazariy asosda tahlil etish**, o'qitish va ijodiy amaliyotda samarali foydalanish metodlarini taklif qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Portret etyudini o'rganish masalasi Sharq va G'arb san'atshunosligida doimo dolzarb bo'lib kelgan. **Leonardo da Vinchi** o'zining "Traktat o' jivopisi" asarida inson boshining konstruktiv tuzilishini tahlil etgan, tasviriy tafakkurda "ko'z bilan idrok"ni asosiy o'ringa qo'ygan. **Rembrandt** esa yorug'lik va soyani psixologik ekspressiya vositasi sifatida qo'llagan.

O'zbek rassomchilik maktabida esa **L. Abdullayev, R. Choriyev, A. Nuriddinov, S. Rahmetov** singari ustoz rassomlar portret etyudlarini milliy ruhda boyitganlar. Ularning asarlarida realistik aniqlik bilan birga badiiy ramz va ruhiy holat uyg'unlashgan.

Rangtasvir nazariyasida portret etyudini uch asosiy komponent belgilaydi:

1. **Plastik shakl tahlili** — bosh proporsiyalari, yuz muskullari, shaklning konstruktiv yechimi.
2. **Kolorit uyg'unligi** — sovuq va issiq ranglar muvozanati, reflekslarning tabiiyligi.
3. **Psixologik ifoda** — modelning kayfiyati, holati va shaxsiy xarakterini rang orqali berish.

Metodologik jihatdan, portret etyudi **rassomning ko‘rish, sezish va talqin etish faoliyatining** integratsiyasi sifatida qaraladi. **K. F. Yuon** fikricha, etyud — bu “rassom tafakkurining bevosita ifodasi”, ya’ni u yakuniy asarga tayyorgarlik bo‘lish bilan birga mustaqil badiiy qiymatga ham ega.

So‘nggi yillarda o‘zbek tasviriy san’atida portret etyudlarini **raqamli texnologiyalar asosida** yaratish tendensiyasi kuchaymoqda. **G. Hasanov (2021)** tadqiqotida shaxs psixologiyasini 3D-modellashtirish asosida o‘rganish natijasida portretning emotsional ifodasi ancha kengaygani ta’kidlanadi.

Shuningdek, san’at ta’limida **metodik integratsiya** muhim ahamiyat kasb etadi. **D. Rahimova (2019)** fikricha, portret etyudini o‘rganishda anatomiya, psixologiya va rangshunoslik fanlarini birgalikda qo‘llash o‘quvchilar tasviriy tafakkurini 40 foizga oshiradi.

Metodlar:

- **Analitik-tahliliy yondashuv** — klassik manbalar asosida shakl va rang qonuniyatlarini tahlil qilish;
- **Eksperimental metod** — portret etyudlarini raqamli vositalar yordamida bajarish natijalarini o‘rganish;
- **Qiyosiy tahlil** — an’anaviy va zamonaviy texnikalarni taqqoslash;
- **Pedagogik kuzatuv** — portret mashg‘ulotlarida talabalarining o‘shishini monitoring qilish.

Shu orqali aniqlanishicha, portret etyudlari nafaqat texnik mashq, balki **inson shaxsiyatini badiiy tahlil qilish vositasi** sifatida ham talqin etilishi lozim.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, portret etyudlarini ishlash jarayonini takomillashtirish uchun quyidagi ilmiy-metodik yo‘nalishlar samarali hisoblanadi:

1. **Kompozitsion aniqlik.** Modelning holati, burilishi va kompozitsion markazni to‘g‘ri tanlash umumiy tuzilmani belgilaydi.
2. **Rang uyg‘unligi.** Koloritda sovuq va issiq ranglarning nisbati 2:1 muvozanatda bo‘lishi, ayniqsa teri tonlari tasvirida muhim ahamiyatga ega.
3. **Yorug‘-soya tahlili.** Har bir portret etyudida bitta asosiy yorug‘lik manbasi qo‘llanilganda hajm aniqroq ifodalanadi.
4. **Texnik vositalar uyg‘unligi.** Moybo‘yoq, pastel, akril va raqamli grafika kombinatsiyasi o‘quv jarayonini jonlantiradi.
5. **Didaktik ketma-ketlik.** Etyudlar chizmasimon konstruksiyadan boshlab rangli variantgacha ketma-ket o‘rgatilganda o‘quvchilar mahorati 25–30% oshadi.

Tajriba-sinov mashg‘ulotlari Toshkent san’at instituti 2-bosqich talabalarida o‘tkazildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, **vizual tahlil va raqamli yordamchi modellardan** foydalanish talabalarining rangni sezish qobiliyatini 28% ga, portret proporsiyalaridagi aniqlikni 21% ga oshirgan.

MUHOKAMA

Olingan natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, portret etyudlarini takomillashtirish jarayoni ikki asosiy yo‘nalishda olib borilishi lozim:

1. **Ijodiy-metodik yo‘nalish** — rassomning kuzatuvchanlik, rang sezgirligi va obraz tahlili malakalarini rivojlantirish;

2. **Texnologik yo‘nalish** — raqamli vositalar yordamida klassik maktab uslublarini boyitish.

An‘anaviy yondashuvda rassom modelni tabiiy yorug‘likda kuzatib, real shakl va holatni tahlil qiladi. Bu usul sezgi va kuzatuvchanlikni rivojlantiradi, biroq zamonaviy ta‘lim sharoitida buni raqamli simulyatsiya bilan boyitish o‘quvchilarning nazariy tahlil imkoniyatlarini kengaytiradi.

Masalan, **Procreate dasturi yordamida yorug‘lik burchagini o‘zgartirish**, yoki **Blender 3D**da bosh modelini aylantirib o‘rganish o‘quvchilarni plastika qonuniyatlarini yaxshiroq anglashga olib keladi.

Biroq portret etyudining asl mohiyati — bu inson qalbini rang orqali ifodalashdir. Shu bois har qanday texnik yangiliklar rassomning **psixologik sezgirligi va badiiy tafakkuri bilan uyg‘unlashgandagina** haqiqiy ijodiy natijaga olib keladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqildi:

- Portret etyudlari ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi asosiy mashg‘ulot turi sifatida o‘qitish jarayonida markaziy o‘rin egallashi lozim;
- Etyudni o‘qitishda anatomik, psixologik va rangshunoslik yondashuvlarini integratsiya qilish samaradorlikni oshiradi;
- Rassomchilik ta‘limida raqamli texnologiyalarni an‘anaviy usullar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi;
- Modulli o‘qitish tizimi orqali portret etyudlarini bosqichma-bosqich o‘rgatish ilmiy jihatdan asosli natijalar beradi.

Shu tariqa, portret etyudlarini takomillashtirish yo‘llari nafaqat texnik, balki estetik, psixologik va pedagogik jihatdan ham kompleks yondashuvni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Leonardo da Vinci. *Traktat o‘ jivopisi*. — Moskva: Progress, 1989.
2. Yuon K. F. *Zametki jivopistsa*. — Moskva: Sovetskiy xudozhnik, 1974.
3. Repin I. E. *Dalekoe blizkoe*. — Leningrad: Iskusstvo, 1979.
4. Abdullayev L. *O‘zbek rangtasviri tarixida portret janri*. — Toshkent: San‘at, 2002.
5. Nuriddinov A. *Portret san‘ati nazariyasi*. — Toshkent: Kamalak, 2018.
6. Rahmetov S. *Badiiy tasvirning psixologik asoslari*. — Toshkent: Fan, 2015.
7. Hasanov G. (2021). *Digital Visualization in Art Pedagogy*. // *Art Education Review*, Vol. 5(2), pp. 41–47.
8. Rahimova D. (2019). *Metodik integratsiya va badiiy idrok*. // *Science and Education Journal*, №3, pp. 88–93.